

УДК 911.3.30 (477)

Управління сталим територіальним розвитком з використанням моделі регіональних кластерів м. Енрайта

Лідія Горошкова

д. екон. н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики

e-mail: goroshkova69@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-4308>

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна

Сергій Лісовський

д. геогр. н., старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи

e-mail: salisovsky@gmail.com; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8987-5645>

Інститут географії НАН України, вул. Володимирська, 44, м. Київ, 01030, Україна

Євген Хлобистов

д. екон. н., професор кафедри екології

e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9983-9062>

Національний університет «Кієво-Могилянська академія», вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04655, Україна

Мета даної статті – суспільно-географічне та економічне обґрунтування напрямів, моделей, механізмів та пріоритетів удосконалення системи управління розвитком природно-господарських систем і територіально-господарських комплексів в умовах децентралізації на основі адаптації кластерної моделі М. Енрайта.

Основний матеріал. У статті проведена розробка механізму управління розвитком природно-господарських систем об'єднаних територіальних громад, що забезпечить сталий геопросторовий розвиток територій на прикладі Херсонської області.

Доведено, що ефективність розвитку реформ можливо забезпечити шляхом подальшого укрупнення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та їх об'єднання у кластери. При цьому такі кластери можуть виходити і за межі наявних на сьогодні адміністративних районів, що з 2017 року цілком урегульовано законодавчо.

Для обґрунтування механізму укрупнення ОТГ запропоновано використати модель регіональних кластерів М. Енрайта, яку було адаптовано для об'єднаних територіальних громад.

Задля визначення перспективи подальшого укрупнення ОТГ у Херсонській області з подальшим визначенням економічно обґрунтованого нового районування використано кластерний аналіз. У якості критеріїв кластеризації були обрані такі: дохід на одну особу; власні доходи на одну особу; інфраструктурна субвенція на одну особу.

Висновки. Суспільно-географічне та економічне обґрунтування механізмів реформування адміністративно-територіального устрою на прикладі Херсонської області виявило та обґрунтувало доцільність використання кластерного підходу у процесі створення ОТГ та їх об'єднань. Об'єднання ОТГ мають на меті стимулювання їх розвитку, раціональне використання наявних та потенційних ресурсів, забезпечення спільної інвестиційної діяльності та проєктування. Об'єднання ОТГ пропонується реалізовувати на основі кластерного підходу.

На прикладі Херсонської області кластеризація здійснювалась за основними соціально-економічними показниками у вимірі на одну особу, а саме: власні доходи, інфраструктурна субвенція та базова/реверсна дотація. Це дозволило визначити та картографувати кластери створених ОТГ та виявити перспективи приєднання до них територій, на яких ОТГ не створені (у межах відповідних сілрад). В основі об'єднання ОТГ були задіяні характеристики спроможності, самодостатності, їх сталого розвитку, територіальне і функціональне збалансування інтересів громади. Означене дозволить розробити методологічні, методичні та процедурні рекомендації до формування стратегічних документів на рівні ОТГ, актуальність яких буде підсилуватись за умов кліматичних змін та подолання кризових явищ у національній економіці.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, соціально-економічний потенціал, фінансова спроможність, децентралізація, кластери

Horoshkova Lidiia, Lisovskyi Serhii, Khlobystov Ievgen

MANAGEMENT OF SUSTAINABLE TERRITORIAL DEVELOPMENT APPLYING REGIONAL CLUSTERS MODEL OF M. ENRIGHT

The purpose of the article is socio-geographical and economic justification of trends, models, mechanisms and priorities for improving managerial system of natural economic systems and territorial economic complexes in the context of decentralization based on adaptation of the clusters model of M. Enright.

Main material. Mechanism for managing united territorial communities' natural and economic systems development to ensure sustainable geospatial development of territories based on the example of Kherson region has been applied in the article.

It has been proven that the effectiveness of reforms' progress can be ensured by further consolidation of united territorial communities (UTC) and their clustering. Moreover, the clusters can go outside current administrative districts' boundary, which since 2017 has been fully regulated by the law.

To prove the mechanism of UTCs consolidation, it has been proposed to use the model of regional clusters of M. Enright, which was adapted for united territorial communities.

To determine the prospects for further UTCs consolidation in Kherson region, followed by the definition of economically proved new zoning, the cluster analysis has been applied. The following criteria for clustering have been chosen: income per capita; own income per capita; infrastructure subsidy per capita.

Conclusions. Socio-geographical and economic reasons for the reforming tools of the administrative-territorial system based on the example of Kherson region have revealed and substantiated the relevance of cluster approach in the process of UTCs and their associations' formation. UTCs associations aim to stimulate their development, rationally use available and potential resources, to ensure joint investment activities and project-management. It has been proposed to implement UTCs consolidation on the basis of cluster approach.

Clustering, as the example of Kherson region, has been carried out based on the key socio-economic indicators per capita, namely: own incomes, infrastructure subsidy and basic / reverse subsidy. This allowed us to identify and map clusters of the formed UTCs and identify prospects for area without UTCs incorporation (within relevant village councils). UTCs consolidation was based on the characteristics of capacity, self-sufficiency, sustainable development, territorial and functional balance of community interests. This will allow to develop methodological and procedural recommendations for strategic documents at UTC level. Their relevance will be increased in the context of climate change and tackling national economic crisis.

Keywords: united territorial communities, socio-economic potential, financial capacity, decentralization, clusters.

Лидия Горошкова, Сергей Лисовский, Евгений Хлобыстов

УПРАВЛЕНИЕ УСТОЙЧИВЫМ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МОДЕЛИ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ М. ЭНРАЙТА

Цель данной статьи – общественно-географическое и экономическое обоснование направлений, моделей, механизмов и приоритетов совершенствования системы управления развитием природно-хозяйственных систем и территориально-хозяйственных комплексов в условиях децентрализации на основе адаптации кластерной модели М. Энрайта.

Основной материал. В статье проведена разработка механизма управления развитием природно-хозяйственных систем объединённых территориальных общин, что обеспечит устойчивое геопространственное развитие территорий на примере Херсонской области.

Доказано, что эффективность развития реформ возможно обеспечить путём дальнейшего укрупнения объединённых территориальных общин (ОТО) и их объединения в кластеры. При этом такие кластеры могут выходить и за пределы имеющихся на сегодня административных районов, что с 2017 года полностью урегулировано законодательно.

Для обоснования механизма укрупнения ОТО предложено использовать модель региональных кластеров М. Энрайта, которая была адаптирована для объединённых территориальных общин.

Для определения перспективы дальнейшего укрупнения ОТО в Херсонской области с последующим определением экономически обоснованного нового районирования использован кластерный анализ. В качестве критериев кластеризации были выбраны следующие: доход на одного человека; собственные доходы на душу населения; инфраструктурная субвенция на одного человека.

Выводы. Географическое и экономическое обоснование механизмов реформирования административно-территориального устройства на примере Херсонской области выявило и обосновало целесообразность использования кластерного подхода в процессе создания ОТО и их объединений. Объединение ОТО имеет целью стимулирование их развития, рациональное использование имеющихся и потенциальных ресурсов, обеспечение совместной инвестиционной деятельности и проектирования. Объединение ОТО предлагается реализовывать на основе кластерного подхода.

На примере Херсонской области кластеризация осуществлялась по основным социально-экономическим показателям в измерении на одного человека, а именно: собственные доходы, инфраструктурная субвенция и базовая/реверсная дотация. Это позволило определить и картографировать кластеры созданных ОТО и выявить перспективы присоединения к ним территорий, на которых ОТО не созданы (в пределах соответствующих сельсоветов).

В основе объединения ОТО были задействованы характеристики способности, самодостаточности, их устойчивого развития, территориальное и функциональное сбалансирование интересов общества. Это позволит разработать методологические, методические и процедурные рекомендации к формированию стратегических документов на уровне ОТО, актуальность которых будет усиливаться в условиях климатических изменений и преодоления кризисных явлений в национальной экономике.

Ключевые слова: объединённые территориальные общины, социально-экономический потенциал, финансовая возможность, децентрализация, кластеры.

Вступ. Актуальність реформування територіальної організації влади назріла давно, адже чинний територіальний устрій України сформувався за відсутності самостійної методології і був адаптований до радянської командно-адміністративної системи управління. На певному етапі розвитку суспільства чинний адміністративно-територіальний устрій став на заваді демократичним перетворенням у державі, здійсненню ефективної регіональної політики, стримує розвиток місцевої ініціативи та становлення базового інституту демократії – місцевого самоврядування.

На сучасному етапі розвитку держави більш оптимальною вважається територіальна організація влади, де місцева самоврядна громада виступає вихідним пунктом організації системи управління суспільним розвитком.

Аргументом на користь проведення реформи є також те, що інтегрування України до Європейського Союзу ставить питання про відповідність адміністративно-територіального устрою держави європейським принципам організації управління регіональним і місцевим розвитком, розбудови місцевого самоврядування.

Успішність реформ суттєво залежить від глибини та рівня наукового обґрунтування механізмів їх проведення за умови оптимального використання потенціалу соціально-економічного розвитку територій шляхом створення і розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та забезпечення їх фінансової спроможності, самодостатності та сталого геопросторового розвитку.

Вихідні передумови. Сучасними аспектами вирішення проблем розвитку територіальних громад та місцевого самоврядування займаються вітчизняні вчені, зокрема О.А. Баталов, О.І. Дацко, Є.О. Маруняк, Ю.Б. Молодожен, Л.Л. Муркович, Д.І. Олійник, Я.Б. Олійник, А.П. Павлюк, Л.Г. Руденко та ін. [1-4, 6]. Результати власних досліджень проблеми наведені у роботах [5, 7-13].

Метою статті є суспільно-географічне та економічне обґрунтування напрямів, моделей, механізмів та пріоритетів удосконалення системи управління розвитком природно-господарських систем і територіально-господарських комплексів в умовах децентралізації на основі адаптації кластерної моделі М. Енрайта [16].

Виклад основного матеріалу. З 2014 року, з початком реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади (децентралізації), базовий рівень місцевого самоврядування зміцнюється – ради та виконкоми спроможних громад (ОТГ та міста обласного значення) отримують більшість повноважень та ресурсів, які раніше були в районах. У той же час районний рівень залишається незмінним, навіть там, де територія району повністю співпадає з територією об'єднаної громади. Кількість послуг, які надаються на районному

рівні, постійно зменшується, якість їх знижується. Звичайно, це суперечить Концепції реформи. Отже, існує необхідність змінювати райони – робити їх більш спроможними. І цей процес вже розпочався – на сьогодні розроблені пропозиції щодо нового районування по низці областей України. Але, на нашу думку, такі пропозиції повинні бути підкріплені даними суспільно-географічних та економічних досліджень.

Вважаємо, що ефективність подальшого розвитку реформ можливо забезпечити шляхом подальшого укрупнення ОТГ та їх об'єднання у кластери. При цьому такі кластери можуть виходити і за межі наявних на сьогодні адміністративних районів, що з 2017 року цілком урегульовано законодавчо.

Теорія кластерів пройшла тривалий шлях розвитку практично з початку XVIII ст. Її елементи знайшли своє відображення у класичній теорії міжнародної торгівлі А. Сміта, Д. Рікардо, Е. Хекшера, Б. Оліна, теорії розміщення сільськогосподарського та промислового виробництва І. Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера, В. Кристалера, теорії промислових округів А.Маршала, Дж. Бекеттіні, П. Кругмана та ін.

Кластерний підхід у теорії національної, державної і місцевої конкурентоспроможності запропонував у 1990 році М. Портер [14, 15]. Він дав таке визначення: «кластер, чи промислова група, – це група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного» [14, с.207]. М. Портер довів, що конкурентоспроможність країни, її конкурентні переваги необхідно аналізувати з позиції кластера, а не через ізольовані фірми та галузі.

Свій подальший розвиток кластерний підхід М. Портера знайшов у концепції регіонального кластера американського економіста М. Енрайта [16]. Його гіпотеза полягає в тому, що конкурентні переваги створюються саме на регіональному рівні. Він дав визначення регіонального кластера як географічної агломерації фірм, що функціонують у декількох споріднених галузях економіки. Серед характеристик регіональних кластерів ним виокремлені такі: територія розташування – місто та прилеглі території (на території між компаніями наявні взаємозалежні відносини); ширина кластера – множина (поєднання галузей, пов'язаних горизонтальними зв'язками створення вартості); глибина кластера – ланцюжок створення доданої вартості (поєднання галузей, пов'язаних горизонтальними зв'язками створення вартості); база активності – у межах регіону; потенціал зростання – від 5 до 10% на рік (зростання попиту на продукцію з урахуванням стадії життєвого циклу); інноваційні можливості – світові лідери або сильні конкуренти (здатність до інновацій як основи конкурентних переваг); конкурентна позиція – до 20% ВВП у галузі, глобальний

ринок, стабільна конкурентна позиція; структура управління – довготривалі взаємовідносини між різними за розмірами компаніями; структура вартості – 80% компаній належать вітчизняним власникам; тип кластера – працюючий (М. Енрайт дав класифікацію кластерів, яку розглянемо нижче); організація кластера – наявність компанії-організатора (координуючий вплив компанії-організатора та умови помірності цього впливу); державна кластерна політика – підтримуючий характер на місцевому і регіональному рівні, розвиток інфраструктури кластера.

Що ж до класифікації кластерів, то М. Енрайт виокремлював такі:

а) працюючий (наявна необхідна кількість учасників, що забезпечує економію від агломерації; контакти між компаніями на території є більш тісними у порівнянні з контактами за межами; здатність залучати зовнішні ресурси; взаємозалежність учасників);

б) латентний (наявна необхідна кількість учасників, але рівень взаємодії та взаємообміну між учасниками недостатній для отримання додаткової вигоди; недостатній рівень довіри, що в сукупності призводить до недовикористання потенціалу класифікації);

в) потенційний кластер (наявні базові елементи для розвитку успішного кластера, але існує необхідність підсилення; недостатнє усвідомлення кластерних передумов; недостатній рівень взаємодії учасників);

г) кластер, ініційований державою (недостатня кількість учасників; обмеженість щодо умов для розвитку; можливий штучний характер задля реалізації певних програм);

д) «кластер, що помиляється» (наявна виключно державна підтримка, недостатня кількість учасників та джерел конкурентних переваг як основи для розвитку кластера).

Цікавими також є міркування Т. Андерсона, який зазначає, що регіональний кластер є «просторовою агломерацією подібних і пов'язаних форм господарської діяльності, які сприяють обміну знаннями та стимулюють різні форми навчання й адаптації і є ядром місцевого середовища. Такі кластери, зазвичай, створені з малих та середніх компаній, а фактором їх успішності є підсилення соціального капіталу та географічної наближеності. Учасники регіональних кластерів, як правило, менш безпосередньо взаємозалежні, ніж у промислових кластерах» [17, с.45].

Викладені вище міркування дозволяють дійти висновку, що саме модель регіональних кластерів М. Енрайта може бути використана при побудові кластерної моделі формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Отже, ОТГ, створені за кластерним принципом, відповідають усім характеристикам у моделі регіонального кластера. Вони мають обмежену територію

розташування (межі кластера), створені навколо так званого ядра кластера – населеного пункту, яким може бути місто, селище або село з приєднанням до ОТГ прилеглих територій (однією з умов є наявність фізичної межі між громадами при створенні ОТГ).

ОТГ має ширину та глибину, оскільки її функціонування передбачає поєднання сфер економічної діяльності з використанням горизонтальних і вертикальних зв'язків при створенні вартості. Результуючим показником такої вартості є власні доходи ОТГ.

Що ж до бази активності, то вона також обмежена регіоном.

Крім величини власних доходів, як будь-яка складна природно-господарська система в ОТГ повинний бути забезпечений потенціал зростання. Щодо його темпів, то цілком прийнятною є величина від 5 до 10% на рік.

Стабільний розвиток повинен забезпечуватись завдяки використанню інноваційних можливостей.

Величина кількісного значення конкурентної позиції може бути оцінена на основі рівня податкоспроможності ОТГ. Його значення – на рівні середньої величини по країні, але його перевищення свідчить про достатній рівень стабільності конкурентної позиції.

Структура управління повинна базуватись на принципах довготривалості взаємовідносин між різними громадами, незалежно від чисельності населення в них та розміру території.

Показник структури вартості може бути оцінений за величиною співвідношення рівня власних доходів за мінусом реверсної дотації та суми інфраструктурної субвенції й базової дотації.

ОТГ кластерного типу повинні формуватись навколо так званого ядра кластера – найбільш фінансово спроможної громади або об'єднання таких громад. Рівноправність членів ОТГ передбачає наявність помірного координуючого впливу з боку лідерів.

Необхідною умовою успішності процесу реформування адміністративно-територіального устрою є підтримуюча державна кластерна політика, оскільки успішність реформ зумовлює наявність відповідного рівня її правового забезпечення з одночасною фінансовою участю держави. Інструментами такої участі є базова (реверсна) дотація та державні субвенції (інфраструктурна, освітня, медична й ін.).

Окремо зупинимо увагу на типах кластерів. Наведена типізація М.Енрайта може бути використана для визначення стану спроможності та самодостатності ОТГ. Так, працюючий кластер – це фінансово спроможна ОТГ, яка ефективно використовує наявний потенціал та переваги кластеризації, за умови недостатності власних ресурсів має можливість їх отримання.

Латентні ОТГ мають необхідні ресурси, але рівень взаємодії в кластері є недостатнім і неефективним, що призводить до недовикористання наявних можливостей внаслідок неефективної взаємодії у процесі формування і використання ресурсів.

Потенційні кластери – це ті сільради, в яких наявні базові елементи для створення та розвитку успішного кластера, але за певних причин упродовж п'яти років ними не було прийняте позитивне рішення щодо створення ОТГ або приєднання до складу вже створеної. Але в них наявні усі можливості стати успішним працюючим кластером.

Принцип добровільності створення ОТГ унеможливає наявність кластерів, ініційованих державою (на добровільному етапі децентралізації). З початку реформ було наголошено на тому, що добровільний етап децентралізації буде тривати впродовж п'яти років і буде завершений у 2019 році. Примусове приєднання сільрад до ОТГ на сьогодні не використовується, але з приводу доцільності застосування такого механізму тривають дискусії.

«Кластер, що помиляється» – до цієї категорії, на нашу думку, доцільно віднести ОТГ, які отримують упродовж тривалого часу базову дотацію на рівні 30-50%. Вони є фінансово залежними від держави внаслідок неефективного механізму їх діяльності. На такі ОТГ необхідно не просто звертати увагу (як рекомендує Мінрегіон), але й використовувати заходи впливу, у т. ч. можливість реструктуризації, оскільки стійка фінансова залежність створює загрозу для виконання основного завдання реформ – формування спроможних та самодостатніх громад як основи сталого розвитку регіонів і країни.

Отже, для того, щоб визначити перспективи подальшого укрупнення ОТГ у Херсонській області з наступним визначенням економічно обґрунтованого нового районування, доцільним є використання кластерного аналізу.

Існує багато визначень кластерного аналізу, але всі вони передбачають собою сукупність математичних методів, за допомогою яких можливо визначити групи «близьких» між собою об'єктів на основі інформації про відстані чи зв'язки (мірах близькості) між ними одночасно за найбільш істотними ознаками.

Виокремлюють дві групи методів кластерного аналізу: ієрархічні і неієрархічні. До першої групи належать такі: метод найближчого сусіда, метод повного зв'язку, метод середнього зв'язку і метод Варда. Неієрархічні методи є по суті ітеративними методами дроблення вихідної сукупності. Найчастіше використовується алгоритм К-середніх, який передбачає, що аналітик заздалегідь фіксує кількість кластерів у результуючій розбивці. Особливістю цих методів є те, що результуюча кількість кластерів заздалегідь фіксується. Для нашого дослідження ця умова є неприйнятною, саме тому нами був обраний такий ієрархічний метод кластерного аналізу, як метод найближчого сусіда, що ґрунтується на най-

більшій близькості об'єктів за сукупністю досліджуваних ознак у різних кластерах. Ця близькість, у загальному випадку, повинна групувати об'єкти разом для формування кластерів.

Кластерний аналіз проводився для кожного року досліджуваного періоду. Для цього була використана матриця виду:

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1j} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2j} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ij} & \dots & x_{im} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nj} & \dots & x_{nm} \end{pmatrix},$$

де x_{ij} , $i = 1, n$; $j = 1, m$ – значення j -ї ознаки для i -го об'єкта.

Оскільки об'єкти описуються кількісними показниками, нами була використана Евклідова міра віддалі між i -м та k -м об'єктами:

$$\rho_{ik}^E = \sqrt{\sum_{j=1}^m (x_{ij} - x_{kj})^2}.$$

Процедура кластерного аналізу може бути реалізована у середовищі Microsoft Excel, програмних системах STATISTICA, MatLab тощо. У більшості сучасних геоінформаційних пакетів процедури певної кластеризації також наявні. Проте, кожен з програмних продуктів має свої обмеження.

При використанні кластеризації за стандартною процедурою з використанням програмних продуктів та геоінформаційних пакетів, вона буде здійснена для усієї сукупності об'єктів за обраними параметрами, тобто буде мати суцільний характер. Відповідно до «Методики формування спроможних громад», «територія спроможної територіальної громади має включати території територіальних громад, що входять до її складу, та бути нерозривною». Тобто при проведенні кластеризації ОТГ необхідно обирати тільки ті громади, що межують між собою. Це унеможливило використання пакетів прикладних програм і зумовило доцільність проведення кластерного аналізу у середовищі Microsoft Excel.

Проведення кластерного аналізу передбачає нормування значень соціально-економічних показників задля усунення відмінностей в одиницях вимірювання. З урахуванням того, що обрані нами показники не мають таких відмінностей (усі показники вимірюються у грошових одиницях), описана процедура нормування не застосовувалась. Але з урахуванням того, що методика визначення обсягів інфраструктурної субвенції передбачає урахування чисельності сільського населення та площі ОТГ, нами було проведене нормування соціально-економічних показників на кількість населення ОТГ. Отже, нами були визначені власні доходи на 1 особу, інфраструктурна субвен-

ція на 1 особу та базова/реверсна дотація на 1 особу. Крім того, при визначенні обсягів інфраструктурної субвенції в ОТГ, до складу яких входять міста та селища міського типу, населення яких не враховується при визначенні субвенції, нормування здійснювалось на загальну чисельність мешканців ОТГ.

На рис.1 і рис.2 наведена динаміка зміни власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу в ОТГ Херсонської області впродовж 2017–2018 років.

З урахуванням того, що у 2016 році у Херсонській області функціонувала одна Кочубеївська ОТГ, класифікація здійснювалась для 2017–2018 років.

У 2017 році кількість ОТГ Херсонської області збільшилась до 12, і була побудована відповідна матриця віддалей. Її аналіз дозволив дійти таких висновків: найближчими були об'єкти: Мирненська та Музиківська ОТГ; Асканія-Нова та Великокопанівська ОТГ; Присиваська та Кочубеївська ОТГ; Хрестівська та Мирненська ОТГ; Каланчацька та Чаплинська ОТГ; Великокопанівська та Кочубеївська ОТГ; Зеленопідська та Тавричанська ОТГ; Гладківська та Асканія-Нова ОТГ; Чаплинська та Кочубеївська ОТГ; Музиківська та Зеленопідська ОТГ; Тавричанська та Кочубеївська ОТГ.

Більшість із перерахованих кластерів сформувались на підставі близькості соціально-економічних

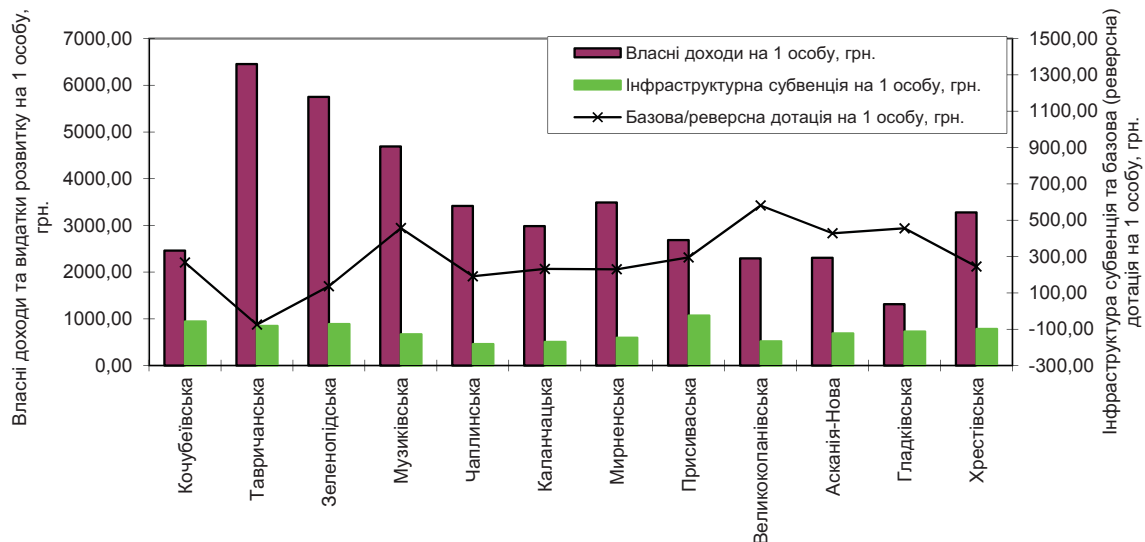

Рис. 1. Динаміка зміни показників власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу в ОТГ Херсонської області у 2017 році

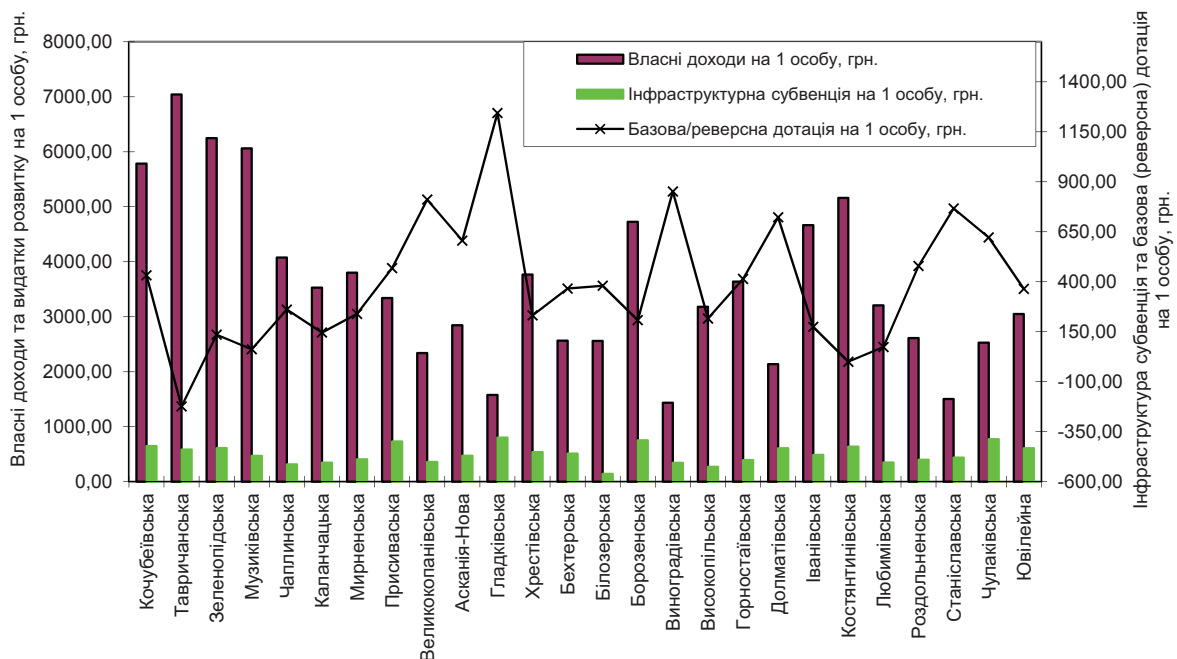

Рис. 2. Динаміка зміни показників власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу в ОТГ Херсонської області у 2018 році

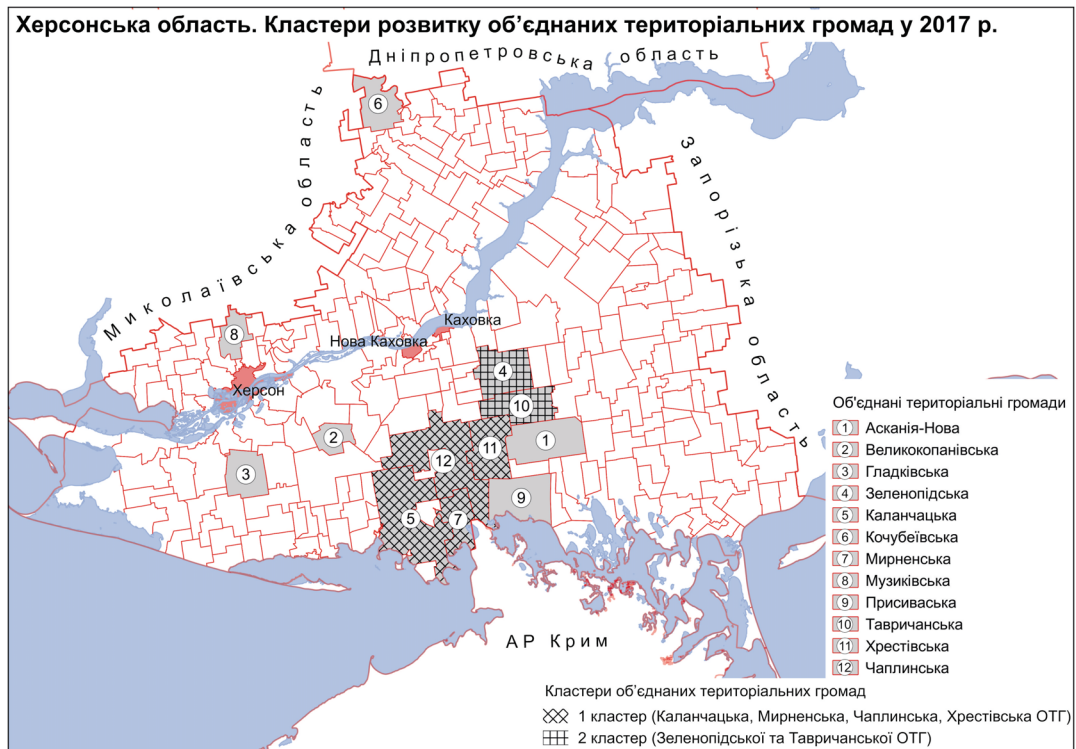

Рис. 3. Кластери розвитку ОТГ Херсонської області у 2017 році

Рис. 4. Кластери розвитку ОТГ Херсонської області у 2018 році

параметрів розвитку, але ОТГ не межують між собою. На увагу заслуговують два кластери: Хрестівська, Мирненська, Каланчацька і Чаплинська ОТГ та Зеленопідська й Тавричанська ОТГ, в яких ОТГ межують між собою. Результати кластерного аналізу були картографовані і представлені на рис. 3.

У 2018 році матрицю віддалей було побудовано для 26 ОТГ Херсонської області. Її аналіз дозволив дійти таких висновків: найближчими були об'єкти: Хрестівська – Мирненська ОТГ; Станіславська – Виноградівська ОТГ; Любимівська – Високопільська ОТГ; Роздольненська – Бехтерська ОТГ; Мирненська –

Чаплинська ОТГ; Горностаївська – Мирненська ОТГ; Музиківська – Зеленопідська ОТГ; Іванівська – Борозенська ОТГ; Долматівська – Великокопанівська ОТГ; Ювілейна – Присиваська ОТГ; Чулаківська – Бехтерська ОТГ; Високопільська – Каланчацька ОТГ; Білозерська – Бехтерська ОТГ; Бехтерська – Асканія-Нова ОТГ; Роздольненська – Великокопанівська ОТГ; Костянтинівська – Борозенська ОТГ; Присиваська – Чаплинська ОТГ; Зеленопідська – Кочубеївська ОТГ; Асканія-Нова – Великокопанівська ОТГ; Каланчацька – Чаплинська ОТГ; Долматівська – Бехтерська ОТГ; Виноградівська – Гладківська ОТГ; Великокопанівська – Присиваська ОТГ; Тавричанська – Кочубеївська ОТГ; Чаплинська – Кочубеївська ОТГ.

Більшість з перерахованих кластерів сформувались на підставі близькості соціально-економічних параметрів розвитку, але ОТГ в них не межують між собою.

На увагу заслуговують кластери, ОТГ в яких межують між собою, або є підстави для виникнення таких меж за рахунок територій, на яких не створено ОТГ: до кластера Хрестівська, Мирненська, Каланчацька та Чаплинська ОТГ (Хрестівська – Мирненська ОТГ; Мирненська – Чаплинська ОТГ; Каланчацька – Чаплинська ОТГ) можливо приєднати Присиваську ОТГ (Присиваська – Чаплинська ОТГ) та Ювілейну ОТГ (Ювілейна – Присиваська ОТГ).

Можна запропонувати ще один кластер: Чулаківська – Далматівська – Бехтерська ОТГ (Чулаківська – Бехтерська ОТГ; Долматівська – Бехтерська ОТГ), до яких можливо приєднати території, на яких не створені ОТГ та Станіславську, Виноградівську, Білозерську та Гладківську ОТГ (Станіславська – Виноградівська ОТГ; Долматівська – Великокопанівська ОТГ; Білозерська – Бехтерська ОТГ; Виноградівська – Гладківська ОТГ). До цього кластеру також доцільно приєднати Голопристанську ОТГ, створену у 2019 році, по якій відсутні дані для кластерного аналізу за 2018 рік.

Щодо кластеру Зеленопідської та Тавричанської ОТГ, створеного у 2017 році, у 2018 році відповідних кластерних пар не отримано, але близькими до цих ОТГ можливо вважати Любимівську, Костянтинівську, Горностаївську та Новокаховську ОТГ (2019 року).

Можливо також очікувати створення кластеру, до якого увійдуть Борозенська, Милівська,

Новорайська та Шляхівська ОТГ (три останні створені у 2019 році). Кластерний аналіз можливо буде провести за даними 2019 року.

До кластерів не були залучені Кочубеївська та Високопільська ОТГ; Асканія-Нова та Іванівська ОТГ, оскільки вони територіально суттєво віддалені від запропонованих кластерів і оточені територією, на якій не створені ОТГ.

Результати кластерного аналізу були картографовані та представлені на рис.4.

Порівняння отриманих даних свідчить про їх відповідність до запропонованих трьох районів у Херсонській області. Так, до Херсонського району увійдуть перші два кластери, ще один можливо сформувати навколо міста Херсон. У Новокаховському районі можливо утворити три кластери, два з яких почали формуватись, третій – територія, не охоплена ОТГ. У Генічеському районі на сьогодні наявні дві ОТГ, навколо яких доцільно формувати кластери шляхом приєднання території, на якій не створені ОТГ.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Суспільно-географічне та економічне обґрунтування механізмів реформування адміністративно-територіального устрою на прикладі Херсонської області виявило та обґрунтувало доцільність використання кластерного підходу у процесі створення ОТГ та їх об'єднань. Об'єднання ОТГ мають на меті стимулювати їх розвиток, раціональне використання наявних та потенційних ресурсів, забезпечення спільної інвестиційної діяльності та проектування. Об'єднання ОТГ пропонується реалізовувати на основі кластерного підходу.

На прикладі Херсонської області кластеризація здійснювалась за основними соціально-економічними показниками у вимірі на одну особу, а саме: власні доходи, інфраструктурна субвенція та базова/реверсна дотація. Це дозволило визначити та картографувати кластери створених ОТГ та виявити перспективи приєднання до них територій, на яких ОТГ не створені (у межах відповідних сіл-рад). В основі об'єднання ОТГ були задіяні характеристики спроможності, самодостатності, їх сталого розвитку та територіальне і функціональне збалансування інтересів громади. Означене дозволить розробити методологічні, методичні та процедурні рекомендації до формування стратегічних документів на рівні ОТГ, актуальність яких буде підсилюватись за умов кліматичних змін та подолання кризових явищ у національній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. – К.: НІСД, 2016. – 61 с.
2. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О.В. Батанов [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf
3. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти / Л. Муркович [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf
4. Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України / Ю.Б. Молодожен // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету. – 2006. – № 2. – С. 128-136.

5. Руденко Л.Г. Виклики і загрози просторового розвитку України на шляху до євроінтеграції / Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, С.О. Маруняк // Український географічний журнал. – 2016. – № 1. – С. 41-46.
6. Volkov V.P. Conditions of the no-loss functioning of territorial formation / V.P. Volkov, I.O. Karbivnychy, R.O. Karbivnychy, I.A. Horbova. – Belostok: Belostok, 2018. – 190 p.
7. Горошкова Л.А. Роль міжбюджетного регулювання у фінансовій спроможності територіальних громад / Л.А. Горошкова, В.П. Волков, Р.О. Карбівничий // Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Економічні науки. – 2018. – № 36. – С. 5-12.
8. Horoshkova L. The Reverse Subsidy's Impact of United Territorial Community's Budget Generations / L. Horoshkova, V. Volkov, L. Kapranova, A. Komelina // International Journal of Engineering & Technology. – 2018. – № 7 (4.8). – P. 539-543.
9. Горошкова Л.А. Прогностичні моделі фінансового регулювання бюджетів територіальних громад / Л.А. Горошкова, В.П. Волков, Є.В. Хлобистов, В.В. Кутік // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету. – 2019. – № 42. – С. 179-190.
10. Horoshkova L. Distribution of Local Expenditure for Sustainable Development of United Territorial Communities (economic and mathematical approach) / L. Horoshkova, Ie. Khlobystov, L. Filipishyna, D. Bikulov // Advances in Economics, Business and Management Research. – 2019. – Vol. 99. – P. 20-25.
11. Горошкова Л.А. Соціально-економічний потенціал розвитку об'єднаних територіальних громад (на прикладі Запорізької області) / Л.А. Горошкова, Є.В. Хлобистов // Український географічний журнал. – 2019. – № 4. – С. 19-28.
12. Horoshkova L. Kaizen technologies in natural and economic systems management: approaches to economic and mathematical modeling / L. Horoshkova, Ie. Khlobystov, V. Volkov, V. Kutyk // Economics and Region. – 2019. – № 2 (73). – P. 116-122.
13. Горошкова Л.А. Потенціал ефективності реформування адміністративно-територіального устрою (на прикладі Запорізької області) / Л.А. Горошкова, С.А. Лісовський, Є.В. Хлобистов // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2019. – Вип. 30. – С. 32-42.
14. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 560 с.
15. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
16. Enright M.J. Survey on the Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy: Competitiveness Program University of Hong Kong, 2000. – 21 p.
17. Andersson T. The Cluster Policies Whitebook / T. Andersson, S. Schwaag-Serger, J. Sorvik, E.W. Hansson. – IKED, 2004. – 266 p.

REFERENCES:

1. Tery'torial'na gromada yak bazova lanka administraty'vno-tery'torial'nogo ustroyu Ukrayiny': problemy' ta perspekty'vy' reformuvannya (2016) [Territorial community as a base part of the administrative-territorial device of Ukraine: problems and prospects of reforming]. Ky'yiv: NISD, 61.
2. Batanov, O.V. (2008). Tery'torial'na gromada – pervy'nny'y sub'yekt munitsy'pal'noyi vlady' v Ukrayini: ponyattya ta oznaky' [A territorial community - primary subject of municipal authority in Ukraine: concept and attribute]. Available at: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf
3. Murkovy'ch, L. Tery'torial'na gromada yak sub'yekt misceвого samovryaduvannya v Ukrayini: teorety'chni aspekty' [Territorial community as the subject of local self-management in Ukraine: theoretical aspects]. Available at: http://www.dbupa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf
4. Molodozhen, Yu.B. (2006). Ponyattya i sutnist' tery'torial'noyi gromady' v sy'stemi misceвого samovryaduvannya Ukrayiny' [Concept and essence of a territorial community in system of local self-management of Ukraine]. University Scientific Notes: Journal of Khmelnytsky University, 2, 128-136.
5. Rudenko, L.G., Lisov's'ky'y, S.A., Marunyak, Ye.O. (2016). Vy'kly'ky' i zagrozy' prostorovogo rozvy'tku Ukrayiny' na shlyaxu do yevrointegracyi [Challenges and threats of spatial development of Ukraine on the way to European integration]. Ukrainian Geographical Journal, 1, 41-46.
6. Volkov, V.P., Karbivnychy, I.O., Karbivnychy, R.O., Horbova, I.A. (2018). Conditions of the no-loss functioning of territorial formation. Belostok: Belostok, 190.
7. Goroshkova, L.A., Volkov, V.P., Karbivny'chy'y, R.O. (2018). Rol' mizhbyudzhetnogo reguluyuvannya u finansoviy spromozhnosti tery'torial'ny'x gromad [A role of the interbudgetary adjusting in financial possibility of territorial communities]. Bulletin of Priazovsky State Technical University. Series: Economic sciences, 36, 5-12.
8. Horoshkova, L., Volkov, V., Kapranova, L., Komelina, A. (2018). The Reverse Subsidy's Impact of United Territorial Community's Budget Generations. International Journal of Engineering & Technology, 7 (4.8), 539-543.
9. Goroshkova, L.A., Volkov, V.P., Xloby'stov, Ye.V., Kuty'k, V.V. (2019). Prognosty'chni modeli finansovogo reguluyuvannya byudzhetyv tery'torial'ny'x gromad [Prognostic models of financial regulation of territorial communities' budget]. Economic Bulletin of Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University, 42, 179-190.
10. Horoshkova, L., Khlobystov, Ie., Filipishyna, L., Bikulov, D. (2019). Distribution of Local Expenditure for Sustainable Development of United Territorial Communities (economic and mathematical approach). Advances in Economics, Business and Management Research, 99, 20-25.
11. Goroshkova, L.A., Xloby'stov, Ye.V. (2019). Social'no-ekonomichny'y potencial rozvy'tku ob'yednany'x tery'torial'ny'x gromad (na pry'kladi Zaporiz'koyi oblasti) [United territorial communities socio-economic development potential (the case of Zaporizhzhia region)]. Ukrainian Geographical Journal, 4, 19-28.
12. Horoshkova, L., Khlobystov, Ie., Volkov, V., Kutyk, V. (2019). Kaizen technologies in natural and economic systems management: approaches to economic and mathematical modeling. Economics and Region, 2 (73), 116-122.
13. Horoshkova, L., Lisovsky, S., Khlobystov, Ie. (2019). Potentsial efektyvnosti reformuvannya administratyvno-terytorial'nogo ustroiu (na prykladi Zaporizkoi oblasti) [Capacity of reforms efficiency of administrative and territorial structure (the case of Zaporizhzhia region)]. The Problems of Continuous Geographical Education and Cartography, 30, 32-42.
14. Porter, M. (2001) Konkurencija [Competition]. Moskva: Izdatel'skij dom «Vil'jams», 560.
15. Porter, M. (1993) Mezhdunarodnaja konkurencija [International competition]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 896.
16. Enright, M.J. (2000). Survey on the Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy: Competitiveness Program University of Hong Kong, 21.
17. Andersson, T., Schwaag-Serger, S., Sorvik, J., Hansson, E.W. (2004). The Cluster Policies Whitebook. IKED, 266.

INFORMATION ABOUT AUTHORS / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Horoshkova Lidiia Anatoliyivna – Doctor of Sciences (Economics), Full Professor of the Department of Business, Management of Organizations and Logistics. Zaporizhzhia National University. e-mail: goroshkova69@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-4308>

Lisovskyi Serhii Antonovych – Doctor of Sciences (Geography), Senior Scientific Employee, Deputy Director on Scientific Work of Institute of Geography. National Academy of Sciences of Ukraine. e-mail: salisovsky@gmail.com; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8987-5645>

Khlobystov Ievgen Volodymyrovych – Doctor of Sciences (Economics), Full Professor of the Department of Environmental Studies. National University of «Kyiv-Mohyla Academy». e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9983-9062>

Горошкова Лидия Анатольевна – доктор экономических наук, профессор кафедры предпринимательства, менеджмента организаций и логистики Запорожского национального университета. e-mail: goroshkova69@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-4308>

Лисовский Сергей Антонович – доктор географических наук, старший научный сотрудник, заместитель директора по научной работе Института географии НАН Украины. e-mail: salisovsky@gmail.com; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8987-5645>

Хлобыстов Евгений Владимирович – доктор экономических наук, профессор кафедры экологии Национального университета «Киево-Могилянская академия». e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/>